

adott esetben, meglehetősen sokkal árnyaltabb képet ad, mint ami egy mégoly kidolgozott szerelmi jelenettől várható. „Az erdő már készíti fáit, / a talajt tölgyek lazítják fel, / a föld érzi kitaposott útjait, / csapások találkoznak rajta, / és egy harmadik irányban // összeadódik a lépések súlya, / zápor gyorsítja a szívverést, / felesősíti a lábak ütközését, / elmos nyomokat, illatokat, / és az erdőt visszanyeri arcát” (*Föld, víz, levegő*).

Az új Áfra-kötet témaválasztásánál fogva alighanem óhatatlanul Oravecz Imre e tekintetben mértékadó könyvével, az *1972. szeptemberrel* kerül mérlegre, s úgy érzem, ebből az összehasonlításból a kötet egészét nézve nem jön ki rosszul, ez pedig

már önmagában nagy szó. A másik birtokolhatatlanságát minimális eszközkészlettel felmutató *A te másságod* vagy ellenkezőleg, az egymásba omló mondatok sorával érzékeltető *Kevés leszek* jóval több, mint tisztos iparos munka – egyik legerendőbb s ennél fogva leginkább benépesített költői hagyomány felé nyitnak újabb fejezetet. Hogy elég lesz-e mindez a szerző számára, hogy miként Oravecz műve, még életében klasszikussá váljon, még persze nyitott kérdés, ami viszont fokozott várakozással tölthet el a folytatást illetően. A *Két akarat* emlékezetesebb darabjai alapján annyi mindenetre (a kötet zárósortait parafrázálva) Áfra Jánosról elmondható, hogy talán *felé törekszik*.

PÉCSI GYÖRGYI

Szabó Róbert Csaba: Alakváltók

Libri, 2016

Alakváltók – jó cím is, meg nem is. Jó: csereszabatos alakok, tájékozottabbaknak: Kafka Hans Samsái, emberből rovar/féreg és vissza, vagy ha erdélyi a szerző: vasgárdistából szekus, szekusból demokrata, renegátból neofita stb. Szabó Róbert Csaba alakváltói ilyesfélék is, képlékeny, ((le)cserél(get)hető bábfigurák, féreg. Nem jó: túl általános, és a regény többről szól, a sajátos romániai keménydiktatúráról, meg ha nem is magáról a szabadságról, de a keménydiktatúrában elcsökevényesedett szabadságvágyról, -harcról.

A '89-es romániai rendszerváltozás megírásának többen is nekifutottak, Páskándi Géza, Csiki László például, akik parabolában, illetve realiztikus nagyregényben próbálták értelmezni a balkáni hatalomváltók-alakváltók logikáját, több-kevesebb sikerrel. Szabó Róbert Csaba regényének is a kurtá-furcsa '89-es „forradalom” képezi a keretét, de a fő, egy igazán különös, izgalmas és torokszorító történet az ötvenes években a keményvonalas G. Gheorghiu-Dej – a román Sztálin, Rákosi – uralma idején játszódik, 1954-ben.

Kevésbé ismert, hogy a II. világháborút követő békekötés után is több helyütt folytak fegyveres ellenállások, partizánharcok a szocialista békétábor egyes országaiban. Litvániában az erdei testvérek 1953-ig, Észtországban a hetvenes évekig tartották magukat, Jugoszlávia tele volt fegyverekkel, és gyanítható, hogy az ázsiai szovjet köztársaságok sem tétlenkedtek. Romániában, Moldvában és a hegyekben főleg volt ro-

mán katonatisztek, vasgárdisták mintegy ezerfős, szétszórtan működő fegyverese próbálkozott az ellenállással, amelyet 1954-re sikerült fölszámolnia a részben e célból megerősített titkosrendőrségnek, a Szekuritáténak. Erdélyben egy kisebb magyar fegyveres csoport működött, a Háromszéken széltében-hosszában jól ismert legendájú ozsdolaiaké.

Szabó Róbert Csaba rátalált erre a minden szempontból igazán jó történetre: az ötvenes évek romániai keménydiktatúrája, brutális szekusok, magyar „szegénylegények”, fegyveres üldözések, lövöldözések, szerelem és persze halál, s mindezek kerete a '89-es bukaresti puccs-forradalom, amelyben megmutatkozik a romániai alakváltó hatalom sajátos kontinuitásának természete.

A regény standard posztmodern fordulattal indul: '89-ben novemberében egy máramarosi magyar orvost Bukarestbe helyeznek, a fővárosba tartó vonaton véletlenül/sorsszerűen megismerkedik egy furcsa, pálinkazugárus öreggel, Xavérral, aki mesélni kezd egy olyan történetet („kétes igazságértékű mesét”), amely a regény fő cselekménye lesz. A történet persze hosszabb, mint a vonatút, az orvos a Xavér lakásán megtalált feljegyzésekből egészíti ki a sorsokat, de a regény végére sem tudhatjuk meg, hogy kicsoda Xavér, miért írt jegyzeteket, kit figyelt stb., csak annyi bizonyos, hogy valamilyen módon köze volt a szekuhoz – ügynökként és/vagy áldozatként –, s hogy '89 decemberében a bukaresti sortűz egyik első halottjaként végzi.

A regény fő története két szálon fut, két főhőssel. Az egyik egy szekus tiszt, eredeti nevén Rajnai Gyurika, őt árva gyerekként – 17 évesen – Duca főszekus magához veszi, és Alex Perjovschi néven jó román komisszárt nevel belőle. '54-ben bizonyíthatná rátermettségét, hogy fölszámolja az ozsdolai bandát. A feladatot brutálisan végrehajtja, nem tudván, hogy a központ az ozsdolaiakkal csak a nyulat akarta kiugratni a bokorból – a Moldvában tevékenykedő államellenes román csoport fejét –, így hát bukik, nyugdíjazásáig börtönhivatalnok lesz. Évtized múlva látjuk újra, G.-Dej temetésén, majd pedig saját dicstelen halálán: '67–68-ban a Ceaușescu vezette párt fölülvizsgálja a G.-Dej korszak túlkapásait, kicsit megrostálja és újrászervezi a titkosszolgálatot, Rajnait egy volt kollégáján (volt vasgárdistán) keresztül hívják az új szervezetbe, de összeverekednek, szekustársa saját otthonában (szolgálati lakásában) leszúrja.

A másik főhős Sólyom, akit nyakassága miatt munkaszolgálatosnak soroznak be a petrozsényi bányába, társával, a nem kevésbé renitens Szarvassal, vele és a román Manole segítségével (később szerepet kap) megszökik; úgy tervezik, hogy hárman, Sólyom barátnőjével, Ilonával Jugoszláviába menekülnek. Csakhogy Sólyom felelőtlen szerelmi kalandba keveredik a csíkszeredai román rendőrparancsnok magyar feleségével, fogda, újabb szökés, üldözés. Sólyom anyját véletlenül megöli a szeku fővadásza, Rajnai, így hát disszidálás helyett a fegyveres boszút választja, és innentől nincs megállás, bujkálás, rablás, menekülés, fegyveres harc. Sólyom homályos szabadságvágyból, de inkább ösztönös indulatból ellenállást akar szervezni Szarvassal, Manoléval és a moldvai román fegyveresek hegyekben bujkáló csapatának roncs maradvékával. Megpróbál szövetségest keresni a hegyekben élő Pásztor királlyal (különös balkáni társaság, talán cigányok vagy olyasfélék), de a vezért nem érdekli a zavaros szabadság, túlélni akar, ha kell, lefizet és elárul bárkit. Törvényszerű, hogy Sólyom és bandája a katonai és szekus fegyveres vadászatban fölmorzsolódik, és az utolsó szál emberig elpusztul. De addig még az üldözött vad számos izgalmas, lélekszorító epizódban próbál harcolni, küzdeni, végül menekülni.

Sem annak, hogy Sólyom és csapata székelly magyar, sem annak, hogy Rajnai renegát neofita, nem lesz különösebb nemzetiségi jelentése és jelentősége a regényben. A hatalom mechanizmusát kiszolgáló és újratermelő gépezet áll szemben a megnyomorított szabadságvágygal és szabadságküzdelemmel. Lényeges különbség viszont, hogy a szekusok pontosan tudják, hogy rendelkezésre álló és eldobható eszközök csupán, létük csak a pa-

rancs teljesítése által indokolható, ezért brutálisak és kegyetlenek. Sólyom viszont ösztönei, érzelmei szerint cselekszik. Eleinte vagányságból, keménylegénykedésből, betyárbecsületből lép, de még a hegyekben bujkálva sem látja át kilátástalan helyzetét – a Szent Anna-tavi gyújtogatással a vég kifejelete előtt is értelmetlen öngyilkos akcióba hajszolja embereit –, s az utolsó pillanatig hiszi, hogy legalább gyerek öccsét megmentheti.

Lehetne ebből bíborvörösbe meg nemzeti trikolórba bugyolált betyárromantika, kisebbségi sorskeserves, a rettenetes ötvenes évek kórképe, parabolája stb., szerencsére az *Alakváltók* nem az, hanem egy – bár néhol a bonyolult vagy túlbonyolított cselekmény nehezen követhető – olvasmányos és majdnem egészen jó regény a romániai hatalom működésének mechanizmusáról, és arról, hogy ettől a rafinált struktúrából nincs, nem lehet valóságos szabadulás. Mert – a regényben visszatérő szimbólum szerint – az ember (alattvaló) mindig elcsábul a pillanatnyi illúzióknak. Xavér értelmezése szerint: „az ország állapota úgy változik, mint egy lepke élete. Kezdetben, a háború után a szovjetek szétszórták és felügyelték a peték biztonságát, és a petét a Román Kommunista Párt vezetőjéről, Gheorghe Gheorghiu-Dejről nevezték el. Ahogy a lárva kikelt a tojásból, a gazdarovar eltűnt a képből, a lárva elutálta maga mellől. A szovjetek kivonultak az országból, 1963-ban [internetes források szerint 1965-ben] pedig Dej meghalt. Ceaușescu következett, ő volt a hernyó, aki fölzabálta az országot. [...] a lepke szépnek tűnik, de időtartama kétségbeejtően rövidnek, és ha hozzávesszük, hogy a röpködő életmód a ciklus utolsó állomása, a legjobb lenne azonnal agyonütni, mielőtt még petéket rakna le. Mielőtt még az egész elölről kezdődne. Fejjel lefelé kitűzni, ez az egyetlen lehetőség, hogy a peték véletlenül se essenek ki belőle, ha netalán még élne.” Ez történt '68-ban is, amikor Ceaușescu meghirdette a szabadságprogramot, amikor „mindenki hitt Ceaușescunak. Még azok is, akiknek nem kellett volna”, és '89-ben, amikor Iliescuék levezénytelték a forradalmi színhátékot.

A betyárkultusznak nagy hagyománya van a magyar irodalomban, mondavilágban is, Sólyommal és csapatával, a romániai sztálinizmus legendás szegénylegényeivel Szabó Róbert Csaba az egyik legjobb – olvasóbarát – történetet találta meg, amelyre szerkezetileg nagyon jól ráépítette a G.-Dej-korszak brutális titkosszolgálatának kiépülését, működési mechanizmusának emberi tényezőit. Nem biztos, hogy a társadalomra polip módjára ránőtt titkosszolgálatról lényegesen újat tudunk meg, de emberi (arcáról?) tartalmáról igen.

Nagyon erős a főhősök – Rajnai és Sólyom – karakterrajza, érzékeltes a regény mikrorealizmusa, különösen a bukaresti életér leírása, a cselekményvezetés sodróan izgalmas, néhány szimbolikus erejű részlet kifejezetten költői, mint a gyermektelen Rajnai mániákus vonzódása egy fiú iránt, akit feltehetően Sólyom szerelme, Ilona – egyébként elvetélt – gyermekének vél; a nyakas Sólyom karakterét is finoman árnyalja az egyetlen emberhez, gyerek öccséhez való megrendítően mély vonzódása. Viszont azzal, hogy Rajnai összes életét az idősíkok néhol rapszodikusnak tetsző játékkal hozza be a regénybe, és a párt titkosszolgálatának hullámzó történetéről sokat, de néhol csak utalásszerűen, néhol nem kifejtve mond el, némi képp elbizonytalanítja a román történelem közelmúltjában kevésbé járatos olvasót. Bevallom, a Szent Anna-tavi gyújtogatás történetét nem egészen értettem, és nem világosodtam meg a rejtélyes óriás névvel illetett kiléte (Titi Muresan) felől sem. A remek cselekményvezetés mellett is be-

becsúsztak hibák, például Ilona árulása motiválatlan, és érthetetlen, miért indul Sólyom után kétszer is: árulását, majd vetélését követően. Nagy erőssége Szabó Róbert Csabának a közvetlen, élőbeszédre ütő érzékeltes mesélés – ám, különösen a regény vége felé, banális sutaságok is bebecsúsznak, mint: „A sátor előtt egy férfi állt, a lábánál derékig érő kutyával” (mellette vagy a lábához húzódva), vagy a fegyveres rajtaütésnél, amikor farkaszemet néz Sólyom Rajnaival, s kis híján megölik egymást, a szekus egyszerűen elpárolog: „Sólyom magához szorította az öccsét, és egész testében reszketett. Kilesett a fa mögül, Manolét látta közeledni a dobtaras géppisztolyával. A szekus is észrevette, pár pillanatig nézelődött, aztán menekülőre fogta, és eltűnt a fák között” – életveszélyben az ember nem nézelődik, s érthetetlen, hogy Manole miért nem eresztett utána legalább egy sorozatot... De Szabó Róbert Csaba nagy igénynyel megépített regénye a jelzett hiányosságaival együtt is izgalmas, vonzó olvasmány.

ARTZT TÍMEA

Szeles Judit: Ilyen svéd

Fiatal Írók Szövetsége, 2015

Szeles Judit 2003-ban telepedett le egy nyugat-svédországi kisvárosban, Strömstadban, a norvég határ mellett. Hat évébe telt elsajátítani a nyelvet, és ma már otthonosan mozog a norvég kultúrában is. Az *Ilyen svéd* – első verseskötetének – mutató névmása várakozást kelt a milyenség ábrázolása iránt. Az ilyen-olyan svédesség jelentésmezején töprengő olvasót a *Vándorlók* című nyitó vers igazítja el: „Svédországban mindenki svéd” – a kereteket tehát földrajzi határok jelölik, habár svédek más országban is élnek, szükség van a pontosításra: „svéd az, aki svédül beszél”, tehát bárki lehet.

Bár én azt vártam, hogy a huszonnyolc versből álló könyv a bevándorló lét témájára fókuszál, még a lírai én határait, nézőpontját sem körvonalazza. Helyette a keletkezéstörténetek (*Genezis*, *Kalevala*) mítikus hangján mesél valaki, talán a kollektív emlékezet, egy-egy szakasz erejéig: „a Skandináv-félszigeten kezdetben vala a jég / az utolsó jégkorszak végén olvadásnak indult”, majd hangnemet vált: „ezzel egy időben az európai kontinens felől / állatok jelentek meg”, s kissé ironikusan, néha cinikusan változtatja tárgyias lírává (valaki) megfigyeléseit vagy előítéleteit: „Svéd-

országnak erdő szaga van / kivéve a szomáliaiak otthonát / ott pinaszag van / meg rizsszag” (*Vándorlók*). A szövegek „elbeszélője” kritikai távolságtartással közelít a svéd kultúrához, elemezi, bírálja, miközben saját személyiségének nyomait eltüntet, számúzi. Szeles Judit élesen látja az ellentmondásokat, lírája a paradoxonok felmutatásából születik.

A ráolvasásszerűen visszatérő sorok földrajzi adottságokra („Svédország húsz százalékát víz borítja”), növényzetre („Svédország nyolcvan százaléka erdő”), életmódra („a számik nyolcvan százaléka alkoholisták / nyolcvan százalékuk az erdőben él”), étkezési szokásokra („Svédország bizonyos területein vérpalacsintát esznek”), hagyományokra („tavasszal máglyák égnek / boszorkányokat égetnek meg rajtuk”), a svédek lelki alkatára vonatkoznak: „egy maroknyi ember lehet csak / aki túléli a sarkvidéki teleket / és nem lesz öngyilkos”. Az információk részlegesek, de visszatérő együttesük állandóságot kelt. A vikingek világfája, a számik (lappok) mítoszai elhallgattatott szövegek maradnak, hiszen „Lappföld már csak a mesékben létezik” (*Néma történet, Nagy Szapmi*), és a vikingek is.